

Marek Dzik

Św. Paweł Misjonarz w przesłaniu Dziejów Apostolskich

Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 16, 23-44

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Marek Dzik

ŚW. PAWEŁ MISJONARZ W PRZESŁANIU DZIEJÓW APOSTOLSKICH¹

Wstęp

Nikt nie zaprzeczy, że św. Paweł, jeden z najwybitniejszych uczniów Chrystusa, odnosił liczne sukcesy misyjne. Należy się zastanowić co stało u ich podstaw, pomijając co oczywiste łaskę Bożą? Jakie względy zadecydowały, że potrafił nie tylko sam ewangelizować tak olbrzymie obszary, ale także wyrzec duży wpływ na innych chrześcijańskich misjonarzy? Aby odpowiedzieć na to pytanie trzeba przeanalizować 3 następujące zagadnienia:

- I. Misyjna doktryna św. Pawła
- II. Misyjna taktyka św. Pawła
- III. Osoba św. Pawła jako misjonarza

I. Misyjna doktryna św. Pawła

Podstawą ewangelizacji jest szeroko rozumiana doktryna. Oczywiście zawsze powinna być taka sama. Jednakże w początkowej fazie misyjnej najpierw ukazywane są jej podstawy, dopiero później jest ona doprecyzo-

¹ Niniejszy artykuł został wygłoszony w trakcie 43 Ogólnopolskiego Sympozjum Misyjnego Kleryków w Wyższym Seminarium Duchownym w Rzeszowie dnia 29.06.2009 r. Temat św. Paweł jako misjonarza w Dziejach Apostolskich jest dość obszerny. Z racji na duszpastersko-naukowy charakter spotkania, w trakcie którego został wygłoszony, należało zaprezentować go maksymalnie szeroko z pominięciem wszystkich niuansów naukowych, zwłaszcza w 2 i 3 punkcie, co oczywiście odbiło się na precyzji wystąpienia.

wywana. Jest ważnym, aby zwrócić uwagę, na co na wczesnym etapie jej głoszenia jest eksponowane z całości, bo jest to wypadkową oczekiwań słuchaczy, a także poglądów głoszącego. Powstaje zatem pytanie na co św. Paweł zwracał szczególną uwagę w podczas pracy misyjnej opisanej w Dziejach Apostolskich²? Aby na nie odpowiedzieć należy pokrótce przeanalizować nauczanie św. Pawła skierowane do Żydów, pogan i uczniów Chrystusa. Wydaje się przy tym, że przede wszystkim trzeba zwrócić uwagę na mowy św. Pawła³.

I.1. Nauczanie skierowane do Żydów

Św. Paweł zawsze pozostał Żydem a przekonanie swoich ziomków do wiary w Chrystusa było jego pierwszorzędnym celem. Trzeba o tym pamiętać, ponieważ nazywając go Apostołem Narodów najczęściej myślimy o poganach⁴. Tymczasem św. Paweł jako Żyd najpierw chciał Go ukazać Żydom. Zaświadczają o tym same Dzieje Apostolskie: *Wtedy Paweł i Barnaba powiedzieli odważnie (do Żydów): «Należało głosić słowo Boże najpierw wam... (Dz 13,46)*⁵.

² Odpowiedź na to pytanie byłaby pełna, gdyby zaprezentować ją na tle nauczania zawartego w jego listach. Mimo iż jest to niemożliwe z racji na rozległość zagadnienia, to niekiedy, przynajmniej w przypisach, trzeba będzie wziąć pod uwagę zawarte w nich sformułowania na ten temat. Że jest to potrzebne świadczy próba odnalezienia głównego misyjnego przesłania doktrynalnego dotyczącego Osoby Jezusa. W liście do Koryntian św. Paweł dwukrotnie podkreśla, że głosi Chrystusa ukrzyżowanego: *Tak więc, gdy Żydzi żądają znaków, a Grecy szukają mądrości, my głosimy Chrystusa ukrzyżowanego, który jest zgorszeniem dla Żydów, a głupstwem dla pogan* (1 Kor 1,22-23); *Postanowiłem bowiem, będąc wśród was, nie znać niczego więcej, jak tylko Jezusa Chrystusa, i to ukrzyżowanego* (1 Kor 2,2). Podobnie zresztą wypowiada się na początku listu do Galatów: *O, nierozumni Galaci! Któż was urzekł, was, przed których oczami nakreślono obraz Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego* (Ga 3,1). Można więc założyć, że teza o głoszeniu Chrystusa ukrzyżowanego jest jedną z ważniejszych w jego autentycznych listach. Czy jednak taką tezę można postawić w przypadku Dziejów Apostolskich?

³ Jakkolwiek jest rzeczą oczywistą, że mowy św. Pawła nie stanowią stenogramów jego wypowiedzi, to przecież, należy przyjąć, że są ich autentycznym echem – por. F. Józwiak, *Dzieje Apostolskie*, w: *Wstęp do Nowego Testamentu*, red. R. Rubinkiewicz, Poznań 1996, s. 290.

⁴ Co ciekawe dokładna analiza tekstów w których pojawia się osoba św. Pawła pozwala na stwierdzenie, że w Dziejach Apostolskich pojawia się więcej dokładnych opisów jego spotkań z Żydami niż z poganami.

⁵ Podobnie św. Paweł wypowiada się w swoich listach por. np.: *Bo ja nie wstydzę się Ewangelii, jest bowiem ona mocą Bożą ku zbawieniu dla każdego wierzącego, najpierw dla Żyda, potem dla Greka* (Rz 1,16 por. Rz 9,3; 11,1-18).

W jaki sposób św. Paweł nauczał swoich ziomków, na co kładł nacisk? Można tu wyróżnić 3 tematy: tytuły Jezusa, zmartwychwstanie Jezusa, wiara w Jezusa i nawrócenie.

I.1.1. Tytuły Jezusa

Najczęstszym tytułem jaki pojawia się w kontekście żydowskim jest κύριος – *Pan*. Już na początku swojej działalności św. Paweł (wraz z Barnabą) zwraca się w taki sposób do ziomków mówiąc, że ewangelizację pogan nakazał im *Pan* i że *słowo Pańskie szerzyło się na cały kraj* (Dz 13,47). Nic dziwnego skoro ten tytuł pojawia się w czasie opisów nawrócenia św. Pawła (jako Żyda) pod Damaszkiem (Dz 9,5 – stwierdzenie narratora; 22,8.10.19; 26,15 – mowa św. Pawła); w Koryncie (Dz 18,9 – stwierdzenie narratora); w Jerozolimie (Dz 23,11 – mowa św. Pawła). Św. Paweł sam stwierdza, że służył Panu (Dz 20,19). O *Panu* jest mowa podczas opisu chrztu⁶ przełożonego synagogi Kryspusa (Dz 18,8 – stwierdzenie narratora). Termin pojawia się także jako niezbędny element pewnych wyrażen – podczas strofowania żydowskiego maga Elimasa przez św. Pawła jest mowa o *drodze Pańskiej* i *ręce Pańskiej* (Dz 13,6-11 – stwierdzenie narratora).

Drugim tytułem do którego św. Paweł dużą uwagę jest Χριστός – *Mesjasz*. W nauczaniu skierowanym do Żydów pojawia się on tylko pojedynczo tj. bez żadnych dookreśleń (Dz 9,22; 17,3 – 2 razy; 18,5.28 – we wszystkich fragmentach są to stwierdzenia narratora). Czyni tak zapewne w odpowiedzi na oczekiwania mesjańskie żywe w znacznej części społeczeństwa żydowskiego⁷. Św. Paweł w stosunku do Jezusa nie używa tytułu „syn Dawida”, tym niemniej w czasie dyskusji z rodakami nawiązuje do niego poprzez odwoływanie się do Starego Testamentu, który przygotowywał na przyjście Mesjasza – Jezusa (Dz 13,16-43 – mowa św. Pawła), co świadczy, że reprezentuje tradycyjny mesjanizm uważający króla Dawida za protoplastę obietnic mesjańskich⁸. Ukazując Jezusa zwraca uwagę, że jest On Mesjaszem cierpiącym (Dz 17,1-3 – stwierdzenie narratora).

⁶ Chrzt w imię Jezusa był niezbędnym elementem decydującym o przynależności do Kościoła. Musiał się mu poddać każdy, nawet sam św. Paweł o którym to wydarzeniu informacja pojawia się dwukrotnie (Dz 9,18; 22,16). Oprócz Żydów chrzczeni byli także poganie (16,14-15; 16,33). Ponieważ jednak w Dziejach Apostolskich brak jest bezpośrednich informacji, że św. Paweł chrzczył, mimo iż ochrzcił Kryspusa (por. 1 Kor 1,14.16), dlatego ten temat został pominięty.

⁷ Szerzej zob. J. Schildenberger, *Messias*, w: BL, kol. 1116-1136.

⁸ Szerzej zob. P.E. Bonnard, P. Grelot, *Mesjasz*, w: STB, s. 467-472.

Pozostałe tytuły pojawiają się tylko raz. Wymienić tu należy określenie σωτήρ – *Zbawiciel* (Dz 13,23 – mowa św. Pawła), ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ – *syn Boży* (stwierdzenie narratora – Dz 9,20), ὁ υἱὸς – *Syn* (cytat z Ps 2,7 – Dz 13,33 – mowa św. Pawła) oraz *imię Jezus*. To ostatnie pojawia się podczas jego nauczania w Damaszku (stwierdzenie narratora – Dz 9,27), co w świetle Dz 9,20-22 (por. Dz 26,7-9) należy odczytać, jako skierowane do Żydów.

Jeśli popatrzeć na te tytuły biorąc pod uwagę kwestię czy są zawarte w mowach św. Pawła czy w stwierdzeniach narratora, to okazuje się, że o wiele częściej występuje ta druga ewentualność. Co ciekawe terminy *Mesjasz* i *Pan* nie pojawiają się wprost w ustach św. Pawła w czasie jego przemówień skierowanych do Żydów. Rodzi to pytanie, czy jest to niedopatrzenie narratora, czy św. Paweł na początku swojej działalności unikał ich używania w kontekście żydowskim? Wydaje się, iż należy przyjąć pierwsze rozwiązanie, ponieważ są one obecne w ustach św. Pawła w mieszanym kontekście żydowsko-pogańskim.

I.1.2. Zmartwychwstanie Jezusa

Św. Paweł wielokrotnie mówi o zmartwychwstaniu w kontekście żydowskim. Używa wtedy następujących terminów; greckiego słowa w formie rzeczownikowej ἀνάστασις oraz czasownikowej ἀνίστημι, a także greckiego czasownika ἐγείρω.

W pierwszym przypadku nie odnosi go bezpośrednio do Jezusa (Dz 23,6-8 – mowa św. Pawła; Dz 24,15 – mowa św. Pawła), lecz ogólnie mówi o zmartwychwstaniu umarłych. Czyni tak ze względów apologetycznych, broniąc się przed zarzutami postawionymi mu przez żydowskich przeciwników. W świetle jego nauczania nie ma jednak wątpliwości, że to ogólne zmartwychwstanie ma swoją podstawę w zmartwychwstaniu Jezusa (por. Dz 13,33 – mowa św. Pawła).

Używając formy czasownikowej ἀνίστημι wprost odnosi ją do Jezusa kierując swoją naukę na ten temat do Żydów, którzy nie stanowią dla niego zagrożenia (Dz 13,33-34 – mowa św. Pawła).

Także czasownik ἐγείρω w ustach św. Pawła oznacza zmartwychwstanie Jezusa; dwukrotnie bezpośrednio (Dz 13,30.37 – mowa św. Pawła), a raz pośrednio (Dz 26,8 – mowa św. Pawła).

Rzecz charakterystyczna określając zmartwychwstania Jezusa przy pomocy czasownika ἐγείρω używa strony biernej, odnosząc ten fakt do Boga. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku czasownika ἀνίστημι gdzie

św. Paweł wyraźnie stwierdza, że to Bóg wskrzesił Jezusa (Dz 13,33.34 – mowa św. Pawła). Wyjątkiem jest tekst Dz 17,3 (stwierdzenie narratora), gdzie jest mowa, że Jezus sam zmartwychwstał⁹.

Nauczając o zmartwychwskrzeszeniu Jezusa przez Boga zwraca uwagę, że odbyło się to zgodnie z Pismem (Dz 13,30-39 – mowa św. Pawła).

Z powyższej analizy wynika, że prawda o zmartwychwstaniu Jezusa stanowiła, ważną część Jego nauczania skierowanego do Żydów. Warto zauważyć, że przede wszystkim podkreśla, że odbyło się ono dzięki mocy Bożej.

I.1.3. Wiara w Jezusa i nawrócenie

Św. Paweł mówiąc o Jezusie, nawołując do wiary w Jego Osobę zauważa, że łączy się to z koniecznością nawrócenia. Tekst o nawróceniu (ἐπιστρέφω) w kontekście Żydów pojawia się w Dz 28,26-27 (mowa św. Pawła). Jest to fragment z Księgi Izajasza 6,9-10, w którym Bóg ubolewa nad zatwardziałością swego ludu. Świadczy on o przekonaniu św. Pawła, że wraz z Jezusem rozpoczęły się czasy mesjańskie. Z pewnością chodziło mu o zmianę postępowania wynikłą z faktu przybycia na ziemię Syna Bożego. W ten sposób nawiązuje do wypowiedzi samego Jezusa, który rozpoczynając swoją działalność publiczną wołał: *nawracajcie się* (μετανοέω) *i wiercie w Ewangelię* (Mk 1,15; por. Mt 4,17).

Podsumowując wystąpienia św. Pawła skierowane do swoich współziomków trzeba stwierdzić, że główny nacisk położony jest na głoszeniu Jezusa Chrystusa, który został zabity, ale zmartwychwstał dzięki mocy Jedynego Boga. Przede wszystkim zwrócić należy uwagę na Jezusowy tytuł *Pan* oraz *Mesjasz*, ale także *Zbawiciel*, *Syn*, *Syn Boży*, *imię Jezus*. Mówi też o cierpieniu Jezusa, które było przewidziane w Bożych planach oraz wzywa do nawrócenia wynikającego z wiary w Niego. Aby udowodnić, że Jezus ma prawo do różnych tytułów, szczególnie *Mesjasz* i *Syn*, św. Paweł zwraca się do Starego Testamentu. Był to nieodłączny element jego nauczania skierowanego do Żydów niezależnie od ich miejsca zamieszkania: w Antiochii Pizydyjskiej (Dz 13,26-33 – mowa św. Pawła), Cezarei (Dz 24,14nn – mowa św. Pawła), Rzymie (Dz 28,23 – mowa św. Pawła). Było to naturalne bo dla Żydów Pismo św. stanowi i stanowiło podstawę wiary¹⁰.

⁹ Choć kontekst obejmuje także pogan nauczanie Pawła wydaje się być skierowane tylko do Żydów.

¹⁰ Por. W. Tylach, *Judaizm*, Warszawa 1987, s. 284.

I.2. Nauczanie skierowane do pogan

Św. Pawłowi, jak podaje List do Galatów zostało powierzone w szczególności apostołowanie wśród pogan (Ga 2,9). W Dziejach Apostolskich nie ma wprost takiego stwierdzenia tym niemniej na podstawie relacji misyjnych dotyczących działalności św. Pawła można się zgodzić z takim założeniem. Trzeba zatem zwrócić uwagę na sposób w jaki do nich przemawia i na co kładzie nacisk w przepowiadaniu.

I.2.1. Istnienie Boga stwórcy nieba i ziemi

Św. Paweł nauczając pogan przede wszystkim zaczyna od ukazania prawdy o Jedynym Bogu, który stworzył niebo i ziemię, a dopiero potem przechodzi do Osoby Jezusa Chrystusa. Niemalże wszystkie teksty opisujące w sposób dokładny nauczanie Pawła skierowane do pogan zawierają ten schemat (Dz 14,15-17 – stwierdzenie narratora; 17,23-24 – mowa św. Pawła). Wyjątek stanowi fragment Dz 16,30 (stwierdzenie narratora), gdzie św. Paweł nakazuje uwierzyć w Jezusa, strażnikowi więzienia, który pyta co ma zrobić aby osiągnąć życie wieczne. Jednakże później jest mowa o tym, że strażnik uwierzył Bogu (Dz 16,34 – stwierdzenie narratora). W pewnym sensie negatywnym potwierdzeniem tego założenia misyjnego Pawła jest protest Demetriusza wyrabiającego posążki Artemidy Efeskiej, który zarzuca św. Pawłowi, że uwiódł wielu ludzi twierdząc, że *ci, którzy rękami są czynieni nie są bogami* (Dz 19,26). Ukazany wyżej schemat działania św. Pawła wypływał z błędnej koncepcji bóstwa pogan, która dotyczyła najpierw wiary w bożków (Dz 17,22-31; 19,25-28), ale polegała także utożsamianiu człowieka z Bogiem (Dz 12,21-22; 14,11-13; 28,6)¹¹.

Zatem głównym zadaniem św. Pawła jest najpierw odwrócenie pogan od bożków do Boga żywego, a dopiero potem wiara w Jezusa Chrystusa¹². Takie zadanie wyznaczył mu objawiający się Chrystus: *Obronię cię przed ludem i przed poganami, do których cię posyłam, abyś otworzył im oczy i odwrócił od ciemności do światła, od władzy szatana do Boga. Aby przez wiarę we Mnie otrzymali odpuszczenie grzechów i dziedzictwo ze świętymi*”

¹¹ Szerzej na ten temat zob. W. Rakocy, „Będziecie moimi świadkami...” (Dz 1,8), w: *Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła, Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych 9*, red. A.S. Jasiński, S. Mędała, Warszawa 1997, s. 68-74.

¹² Por. H. Langkammer, *Apostoł Paweł i jego dzieło*, Opole 2001, s. 115.

(Dz 26,17-18 – mowa św. Pawła)¹³. Dopiero po przekonaniu pogan o istnieniu Jednego Boga, stwórcy nieba i ziemi poucza ich o Jezusie Chrystusie.

I.2.2. Osoba Jezusa

Św. Paweł nauczając pogan o Jezusie Chrystusie zwraca uwagę na następujące tematy:

I.2.2.1. Tytuły Jezusa

Wydaje się, że św. Paweł nauczając pogan o Jezusie koncentruje się na tytułach: *Chrystus*, *Pan*, *imię Jezus*. Pojawiają się one indywidualnie lub razem: Uzdrawiając kobietę posiadającą w sobie ducha nieczystego zwraca się do niego w *imię Jezusa Chrystusa* (Dz 16,18 – stwierdzenie narratora). Podobnie wyraża się nauczając Feliksa i Druzylłę (Dz 24,24 – stwierdzenie narratora). Nawracając strażnika więzienia św. Paweł poleca mu uwierzyć w *imię Pana Jezusa* po to aby osiągnąć zbawienie (Dz 16,31-32 – stwierdzenie narratora). O kobiecie sprzedającej purpurę Dzieje informują, że *Pan otworzył jej serce* (Dz 16,14 – stwierdzenie narratora) i że jest wierną *Panu* (Dz 16,15 – stwierdzenie narratora). Zaskakująco jednak brak jest tych określeń w ustach św. Pawła. Brak jest również indywidualnego (tj. bez żadnych dookreśleń) użycia tytułu *Mesjasz* oraz *syn* i *syn Boży* nawet w ustach narratora. O ile motyw nieobecności tych ostatnich nie zaskakuje - dla pogan nie znających Starego Testamentu nie miały one właściwej siły dowodowej, to w przypadku tych pierwszych stanowi pewną zagadkę.

I.2.2.2. Zmartwychwstanie Jezusa

Nauczanie św. Pawła w stosunku do pogan na ten temat w Dziejach Apostolskich pojawia się dwukrotnie w jednym fragmencie (Dz 17,18-32 – mowa św. Pawła). Będąc w Atenach i przemawiając na Areopagu Paweł pragnie przekonać Greków do osoby Jezusa, główny nacisk kładąc na Jego zmartwychwstanie. Używa terminów *ἀνίστημι* (Bóg wskrzesił Go z martwych – 17,31) i *ἀνάστασις* (17,32). Argumentacja ta spotkała się z lekce-

¹³ W tym względzie nauczanie Dz jest podobne do ujęcia występującego choćby w liście do Rzymian – por. Rz 1,18-21.

ważeniem większości słuchaczy. Zapewne z tej racji, według 1 Kor 2,2, nigdy więcej Paweł nie przekonywał do Osoby Chrystusa na tej podstawie. Stało się tak ponieważ Grecy mieli inną wizję człowieka niż Żydzi, a co za tym idzie, zmartwychwstanie człowieka nie było czymś atrakcyjnym lub co najmniej budziło różne pytania¹⁴. Jest czymś dziwnym, że św. Paweł, prawdopodobnie dość dobrze znający kulturę grecką, przeoczył ten fakt.

I.2.2.3. Wiara w Jezusa

Wiara w Jezusa jest konieczna w celu osiągnięcia zbawienia. Teza ta pojawia się podczas nawrócenia strażnika więzienia w którym przebywali Paweł i Syłas (Dz 16,30-32 – stwierdzenie narratora). Co prawda nie jest ona obecna w innych tekstach, ale może być uznana za reprezentatywną w stosunku do innych podobnych sytuacji.

I.3. Wspólne elementy nauczania skierowanego do pogan i Żydów

Analizując nauczanie św. Pawła na temat Jezusa zarówno we fragmentach w których wydaje się zwracać się do obu stron jednocześnie, jak i w tekstach w których zwraca się do nich oddzielnie, można zauważyć pewne wspólne elementy dotyczące zarówno Żydów jak i pogan. Przede wszystkim trzeba zwrócić uwagę na następujące:

I.3.1. Tytuły Jezusa

Dominującym tytułem wspólnego nauczania skierowanego do Żydów i pogan jest κύριος używany w stosunku do Jezusa, z różnymi dopełnieniami np. *Pan Jezus, słowo Pańskie, czy droga Pańska*. Termin *Pan* w kontekście mieszanym pojawia się zarówno w ustach św. Pawła (Dz 13,10-13 – mowa św. Pawła; 13,47 – mowa św. Pawła i Barnaby), jak też dotyczy charakterystyki nauczania św. Pawła przez św. Łukasza (np. Dz 14,3; 19,15). Należy tu widzieć 2 powody używania przez św. Pawła określenia κύριος; 1) Jezus objawia się św. Pawłowi jako Pan (Dz 9,5; 18,9; 22,8.10.19; 26,15), konse-

¹⁴ Por. C.S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000, s. 279; por. też 1 Kor 15.

kwentnie więc dużą uwagę przywiązuje do tego tytułu. 2) Określenie to znane ono było zarówno Żydom, którzy w Starym Testamencie w taki sposób ukazywali Boga Jahwe w tłumaczeniu na język grecki jaki i poganom, którzy w ten sposób określali pogańskie bóstwa. W tym ostatnim przypadku trzeba też wziąć pod uwagę jego znaczenie apologetyczne, ponieważ władcy pogańscy nazywali się niekiedy panami¹⁵.

Innym pojawiającym się tytułem jest *Mesjasz* (Dz 26,23 – mowa św. Pawła), ale zazwyczaj w połączeniu z innymi określeniami; nauka o *Panu Jezusie Chrystusie* (Dz 28,31 stwierdzenie narratora – kontekst jest niejednoznaczny, ale wydaje się, że stwierdzenie; *przyjmował wszystkich, którzy do niego przychodzili* – Dz 28,30 – należy interpretować w takim sensie, że nie tylko Żydzi, ale także poganie mogli przychodzić do św. Pawła).

Pojawia się także określenie *imię Jezus* (Dz 26,9 – mowa św. Pawła – kontekst sugeruje, że była to mowa przed królem żydowskim Herodem Agryppą i namiestnikiem rzymskim Festusem).

I.3.2. Zmartwychwstanie Jezusa

Nauczanie o zmartwychwstaniu Jezusa jest obecne w mieszanym kontekście judaistyczno-pogańskim. Jest ono zgodne z wolą Jezusa, który pragnie, aby była głoszona prawda, że *Mesjasz ma cierpieć, że pierwszy zmartwychwstanie, że głosić będzie światło zarówno ludowi, jak i poganom* (Dz 26,23 – mowa św. Pawła). Z niej wynika przekonanie św. Pawła o powszechnym zmartwychwstaniu Dz 24,15-21 (mowa św. Pawła). W sumie nauka ta w niczym nie odbiega od tej do tej pory prezentowanej.

I.3.3. Wiara w Jezusa Chrystusa

Wiara w Jezusa jest niezbędnym elementem przynależności do wspólnoty Jego uczniów. Pojawia się ona zarówno w przypadku stwierdzeń dotyczących ewangelizacji Żydów i pogan oddzielnie jak i razem. W tym miejscu trzeba zwrócić uwagę na tekst Dz 14,1: *W Ikonium weszli tak samo do synagogi żydowskiej i przemawiali, tak że wielka liczba Żydów (Ἰουδαίων) i pogan (Ἑλλήνων) uwierzyła* (stwierdzenie narratora). Zdanie to jest dość dziwne bowiem trudno przypuszczać, że w synagodze przebywali poganie.

¹⁵ Por. F. Rienecker, G. Maier, *Pan*, w: *Leksykon Biblijny* (dalej: LB), Warszawa 2001, s. 588-589.

Raczej informację na ich temat należy interpretować, w sensie „pogan bojących się Boga”¹⁶, co nie zmienia faktu, że byli to jeszcze poganie.

I.3.4. Wezwanie do nawrócenia i pokuty

Wezwanie do nawrócenia jest wspólnie kierowane zarówno do Żydów jak i pogan: *przemawiałem i nauczałem was publicznie i po domach, nawołując zarówno Żydów, jak i Greków do nawrócenia się do Boga i do wiary w Pana naszego Jezusa* (Dz 20,20-21¹⁷ – mowa św. Pawła). W podobny sposób św. Paweł wyraża się w innym tekście: *Lecz nawoływałem najprzód mieszkańców Damaszku i Jerozolimy, a potem całej ziemi judzkiej, i pogan, aby pokutowali i nawrócili się do Boga, i pełnili uczynki godne pokuty* (Dz 26,20). Oba teksty potwierdzają zasadę o której była mowa, że św. Paweł wzywał pogan najpierw do wiary w Boga, a dopiero potem do wiary w Jezusa. Jednakże oba też niosą ze sobą pewne trudności interpretacyjne jeśli chodzi o Żydów. Dlaczego Apostoł Narodów miałby ich wzywać do wiary w Boga skoro oni w Niego wierzyli?

We fragmencie Dz 20,20-21 niektórzy komentatorzy skupiają swoją uwagę na poganach twierdząc, że to do nich przede wszystkim św. Paweł kieruje swoje wezwanie, podając jako tekst pokrewny 1 Tes 1,9¹⁸. W podobny sposób tłumaczony jest fragment Dz 26,20, tym razem w nawiązaniu do Mt 3,8 i Łk 3,8¹⁹. Jednakże takie stwierdzenia nie dają odpowiedzi na postawione pytanie.

Wydaje się, że problem ten można rozwiązać na drodze analizy literackiej. Należy przyjąć, że w pierwszym zdaniu mamy do czynienia z chiasmem:

¹⁶ Por. G. Schneider, *Apostelgeschichte 9,1-28,31 (HThK NT, Sonderausgabe)*, Budapest 2002, s. 149.

¹⁷ Tekst ten co prawda występuje w kontekście nauczania skierowanego do uczniów Chrystusa, ale św. Paweł wyraźnie mówi w nim o swoim nauczaniu skierowanym do Żydów i pogan.

¹⁸ Por. G. Schneider, *Apostelgeschichte*, s. 295.

¹⁹ Por. tamże, s. 375; K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, *Komentarz Praktyczny do Nowego Testamentu, t. 1*, Poznań-Kraków 1999, s. 705.

Nawołując Żydów, i Greków

do nawrócenia się do Boga i do wiary w Pana naszego Jezusa.

W takim przypadku wezwanie św. Pawła do wiary w Jezusa odnosiłoby się przede wszystkim do Żydów, a wezwanie do nawrócenia do Boga przede wszystkim do pogan.

Drugie zdanie Dz 26,20 również sprawia trudności bo św. Paweł zdaje się nawoływać do nawrócenia do Boga i do pokuty zarówno Żydów jak i pogan. Wynika to nie tylko z porządku logicznego zdania, ale i analizy terminologicznej. Mówiąc bowiem o pokucie używa terminu μετανοέω, a o nawróceniu ἐπιστρέφω. W Dziejach Apostolskich oba występują zarówno w kontekście judaistycznym (np. 3,19; 17,30; 26,20) jak i pogańskim (3,19; 11,21). Zatem na tej podstawie nie można powiedzieć, że wezwanie do nawrócenia do Boga dotyczy pogan, a do pokuty Żydów. Podobnie jak w pierwszym można próbować rozwiązać ten problem poprzez analizę literacką widząc tu paralelizm wypowiedzi:

nawoływałem... mieszkańców Damaszku i Jerozolimy, a potem całej ziemi judzkiej, i pogan,

aby pokutowali (μετανοεῖν) i nawrócili się (καὶ ἐπιστρέφειν) do Boga, i pełnili uczynki pokuty (τῆς μετανοίας).

Przy powyższym założeniu wezwanie do pokuty odnosiłoby się do *mieszkańców Damaszku i Jerozolimy, a potem całej ziemi judzkiej* co sugeruje Żydów (również w Damaszku mieszkali Żydzi i do nich Paweł udawał się tak jako prześladowca, bo przecież nad poganami nie miał żadnej władzy), natomiast wezwanie do wiary w Boga odnosiłoby się do pogan, którzy dopiero po nawróceniu byliby wezwani do czynienia pokuty tak jak Żydzi.

Generalnie ważnym jest wniosek, że w związku z głoszeniem Jezusa Chrystusa, św. Paweł mówi o potrzebie nawrócenia i pokuty.

Wnioski płynące z analizy nauczania św. Pawła skierowanego do Żydów i pogan, są podobne do tych, które wynikają z analizy nauczania skierowanego indywidualnie do Żydów i pogan. Tylko w kwestii nawrócenia i poku-

ty rzucają się w oczy pewne problemy – każdy tekst, który dotyczy tych ostatnich zagadnień rodzi interpretacyjne komplikacje. W sumie jednak nauka ta jest zbieżna z prezentowaną indywidualnie w kontekście judaistycznym i pogańskim; Jezus jest *Panem i Mesjaszem*, zmartwychwstał, a każdy kto chce być Jego uczniem musi w Niego uwierzyć i się nawrócić.

I.4. Nauczanie skierowane do uczniów Chrystusa

Nauczanie św. Pawła skierowanego do uczniów pojawia się w *Dziejach Apostolskich* w Dz 20,18-38; 21,13-14. Pierwszy fragment opisuje pożegnania św. Pawła z przełożonymi kościoła z Efezu i być może Miletu. Św. Paweł wspomina w nim najpierw o swoich wysiłkach misyjnych wobec Żydów i pogan²⁰, a następnie poleca czuwać starszym kościołom nad powierzonym sobie stadem zwracając bezpośrednio uwagę, na zachowanie jedności (20,29-31) oraz pośrednio na właściwą, czyli niematerialną, motywację duszpasterzowania (Dz 20,33-25). Są to zatem pouczenia parenetyczne a nie dogmatyczne. Niejako przy okazji można się dowiedzieć w jaki sposób św. Paweł tytułował Jezusa, gdy zwracał się do nich: *służył Panu*, objawił mu się *Pan Jezus* (Dz 20,24.35), nauczał ich na temat *woli Bożej* (Dz 20,26).

Drugi tekst (Dz 21,13-14) prezentuje jedno zdanie z przemówienia św. Pawła w którym upomina wiernych, aby nie płakali z powodu przyszłych prześladowań jakie go spotkają, bo on jest *gotów nie tylko na więźnie, ale i na śmierć w Jeruzalem dla imienia Pana Jezusa*, na co wierni odpowiedzieli, *niech się dzieje wola Pańska*.

W *Dziejach Apostolskich* pojawia się także tekst, w którym św. Paweł zwraca się do jakiś uczniów, prawdopodobnie Jana Chrzciciela. Okazało się, że poprzestali na chrzcie janowym, którego konsekwencją był brak posiadania Ducha Świętego. Dopiero gdy zostali ochrzczeni *w imię Pana Jezusa* i gdy św. Paweł położył na nich ręce otrzymali dar Ducha Świętego (Dz 19,1-6 – stwierdzenie narratora).

Zastanawiając się dlaczego w *Dziejach Apostolskich* tak mało jest pouczeń skierowanych do uczniów, trzeba stwierdzić, że księga ta ma na celu ukazanie wczesnego rozwoju chrześcijaństwa w fazie misyjnej, główny zatem nacisk położony jest na jego formowanie się, a nie na παρεzę. Generalnie należy stwierdzić, że w przypadku tytułów nacisk położony jest na preferowanie wśród wiernych określeń *Pan* i *imię Jezus*.

²⁰ Ściśle rzecz biorąc nie jest to nauczanie skierowane do uczniów Chrystusa, i dlatego zostanie ono pominięte.

Podsumowując dotychczasowe analizy dotyczące misyjnej doktryny św. Pawła zawartej w *Dziejach Apostolskich*, trzeba zauważyć iż dotyczyła przede wszystkim Osoby Jezusa Chrystusa oraz konieczności wiary w Niego. W jej prezentacji można zauważyć pewne różnice w zależności od tego do kogo była kierowana. W przypadku swoich ziomków przede wszystkim kładzie nacisk na wypełnienie się proroctw co do Jego Osoby, na prawdę, że jest *Mesjaszem, Panem, synem Bożym*. W przypadku pogan najpierw stara się ich przekonać o istnieniu Jedyne Boga, a dopiero potem nakłonić do wiary w Jego Syna Jezusa Chrystusa. Wspólnym elementem było nauczanie na temat zmartwychwstania Jezusa, wezwanie do nawrócenia, sporadyczna informacja na temat cierpienia Jezusa, jako źródła zbawienia²¹. W nauczaniu skierowanym do uczniów dominują wskazówki parenetyczne, brak jest natomiast precyzyjnych wskazań moralnych jakie pojawiają się w listach św. Pawła.

Jeśli jako kryterium analiz brać pod uwagę rozróżnienie pomiędzy mowami św. Pawła w których głosi Dobrą Nowinę, a relacją narratora na temat głoszenia przez św. Pawła Dobrej Nowiny, to nie ma pomiędzy nimi zasadniczych różnic, co może świadczyć, że nauczanie św. Pawła przekazane przez *Dzieje Apostolskie* jest zbieżne z jego osobistym nauczaniem.

II. Misyjna taktyka św. Pawła

Św. Paweł głosząc Chrystusa czynił to w sposób niezwykle przemyślany. Jest to widoczne w różnych elementach jego nauczania.

II.1. „Pierwszeństwo Żydów przed poganami”

Św. Paweł nauczając o Jezusie Chrystusie kieruje się zasadą „Pierwszeństwo Żydów przed poganami”. Czyniąc tak miał na uwadze zapewne aspekt teologiczny i praktyczny.

Aspekt teologiczny łączy się z zasadą, którą w swoim nauczaniu stosował Jezus, twierdząc, że został posłany przede wszystkim do owiec, *które poginęły z domu Izraela* (Mt 10,6). Paweł kierując w danym miejscu swoje kroki najpierw do synagogi pragnie uświadomić swoim słuchaczom prawdę o pierwszeństwie Żydów w zbawczym planie Boga. Chodzi nie tylko o pierwszeństwo

²¹ Odpowiadając na pytanie postawione w przypisie 3 należy zatem stwierdzić, że teza o Jezusie cierpiącym, jakkolwiek ważna w *Dziejach Apostolicznych*, nie stanowi ich głównego przesłania.

czasowe, tzn., że oni pierwsi byli odbiorcami łaski Bożej, ale także istotowe wynikające z obietnic jakie otrzymali od Boga. Z drugiej strony wiadomo z historii zbawienia, że w ciągu wielu wieków Izraelici nie byli zawsze wierni Bogu. Pojawiała się wtedy idea „reszty Izraela”, która będzie wierna przymierzu (Iz 57,13; 60,21; Ez 14,22; Mi 5,6-7). Z niej Bóg odbuduje prawdziwy Izrael. Ten nowy Izrael będzie spadkobiercą Bożych obietnic danych Abrahamowi czy Dawidowi. Już w Starym Testamencie, co prawda nieśmiało, pojawia się myśl, że w skład nowej społeczności wejdą poganie (Iz 2,2-3). Św. Paweł idąc najpierw do Żydów, pragnie ich skłonić do wiary w Chrystusa, prawdziwego Syna Bożego, na którym koncentrują się Pisma Starego Testamentu, aby ci, którzy uwierzą w Jezusa, stanowili jądro nowego ludu Bożego²².

Aspekt praktyczny prawdopodobnie łączy się z faktem uczestnictwa w życiu synagogi także prozelitów i „bojących się Boga”. Prozelici byli to poganie, którzy nie tylko przyjmowali wiarę w Jedyne Boga Jahwe, ale również zobowiązania jakie niosła ona ze sobą w tym najważniejsze czyli zachowywanie prawa, poddanie się obrzezaniu i zerwanie ze swoim dotychczasowym nieczystym środowiskiem²³. W ten sposób de facto stawali się Żydami. natomiast „bojący się Boga” byli to poganie, którzy co prawda skłaniali się ku wierze Jedyne Boga Jahwe, ale z różnych względów nie przyjmowali zobowiązań Prawa na siebie. Byli więc bardzo dobrym „materiałem” na chrześcijan; wierzyli w Jedyne Boga, znali Księgi Starego Testamentu, naukę judaistyczną, historię Izraela, mieli świadomość obietnic zbawczych jakich Bóg udzielił Izraelowi przez Abrahama czy Dawida. Stając się chrześcijanami nie musieli przy tym poddawać się surowym regułom prawa czy opuszczać swojego pogańskiego środowiska. Nic dziwnego, że wielu z nich uwierzyło w Jezusa Chrystusa. Co ważne niektórzy z nich wywodzili się z bogatych lub wpływowych środowisk, co miało duży wpływ na postrzeganie chrześcijaństwa w danym rejonie. Zapewne również ten fakt stał się przyczyną gwałtownych wystąpień Żydów przeciwko św. Pawłowi, który odbierał im wartościowych zwolenników. Św. Paweł miał przy tym ułatwione zadanie bo nie musiał ich ewangelizować nauczając historii zbawienia od „Adama i Ewy”. Jest rzeczą znamionną jak pisze ks. prof. W. Rakocy, że tam gdzie brakowało „bojących się Boga” pogan, św. Paweł nie odnosił jakiś spektakularnych sukcesów apostołskich²⁴.

²² Zob. W. Rakocy, *Paweł apostoł żydów i pogan. Łukaszczy obraz powstania i rozwoju Pawłowych wspólnot*, Kraków 1997, s. 197-204.

²³ Por. F. Reinecher, G. Maier, *Prozelici*, w: LB, s. 665.

²⁴ Por. W. Rakocy, *Paweł apostoł żydów i pogan*, s. 223-230.

Sprawa się nieco komplikuje w przypadku zasady „pierwszeństwo Żydów przed poganami” jeśli wziąć pod uwagę list do Galatów gdzie pisząc na temat tzw. soboru jerozolimskiego konkluduje w następujących słowach: ... *i uznawszy daną mi łaskę, Jakub, Kefas i Jan, uważani za filary, podali mnie i Barnabie prawicę na znak wspólnoty, byśmy szli do pogan, oni zaś do obrzezanych* (Ga 2,9). Sugeruje tu, że jego zadaniem było głoszenie ewangelii poganom, a nie Żydom. Wydaje się, jednak, że pomiędzy zasadą „pierwszeństwo ewangelizacji Żydów przed poganami” a zasadą „Paweł misjonarzem pogan” nie ma zgrzytu. Owszem jego powołaniem było głoszenie w szczególny sposób Chrystusa poganom, ale to wcale nie znaczy, że nie mógł przemawiać do Żydów. Przecież i inni apostołowie nie trzymali się sztywno podanej w liście do Galatów zasady, co widzimy w przypadku św. Piotra przyjmującego do Kościoła poganina Korneliusza (Dz 10).

II.2. Ewangelizacja „dziewiczych terenów”

Św. Paweł miał swoje ambicje ewangelizacyjne, które wyraził w swoich listach: do Rzymian 15,20-21 czy w 2 liście do Koryntian 10,15-16: *Nie przechwalamy się ponad miarę kosztem cudzych trudów... niosąc Ewangelię poza wasze granice, a nie chlubiąc się tym, co już było dokonane przez innych*. Generalnie można powiedzieć, że nie wkraczał na te terytoria, na których już działali pozostali apostołowie czy inni chrześcijańscy misjonarze. Jak pisze ks. prof. W. Rakocy chodziło nie tylko o ambicje ewangelizacyjne św. Pawła, lecz w ten sposób wypełniał on Pisma, przede wszystkim prorocstwo Izajasza 52,15 (wg LXX): *Ci, którym o Nim nie mówiono, zobaczą Go, i ci, którzy o Nim nie słyszeli, poznają Go* (Rz 15,21).

W Dziejach Apostolskich św. Paweł wprawdzie nie mówi wprost o takim założeniu ewangelizacyjnym, jednakże jest ono wyraźnie widoczne, jeśli przeanalizować jego podróże apostolskie. Z ich opisu wynika, że sam zakładał lokalne kościoły co świadczy, że był pierwszym ewangelizatorem tych terenów²⁵. Nie stoi z tym w sprzeczności fakt, że zaraz po nawróceniu próbował ewangelizować mieszkańców Damaszku (Dz 9,20-22) czy wraz z Barnabą mieszkańców Antiochii (Dz 11,15-26). Były to po prostu pierwsze działania wynikające zapewne ze spontanicznej chęci głoszenia Tego w którego dopiero co z całą mocą uwierzył.

²⁵ Por. W. Rakocy, *Paweł apostoł żydów i pogan*, s. 217-219.

II.3. „Maksimum efektu przy minimum wysiłku”

Jest to może trochę mylące stwierdzenie, bowiem św. Paweł nigdy nie był minimalistą, jednak wydaje się adekwatne do strategii działalności misyjnej św. Pawła. Zdawał on sobie sprawę z ogromu terytoriów na których przyszło mu działać. Musiał więc odpowiednio dobrać taktykę, aby w stosunkowo krótkim czasie jak najwięcej ludzi mogło usłyszeć naukę o Jezusie. Przede wszystkim zatrzymywał się więc w takich ośrodkach, które pełniły bardzo ważną rolę w danym rejonie. Chodziło nie tylko o wielkość miasta, jego prestiż, ale możliwość spotykania w nich ludzi, którzy je licznie odwiedzali. Poza tym ważną rzeczą było, aby w nich przebywali Żydzi, bo jak to już zostało wspomniane, św. Paweł zawsze od nich rozpoczynał przekonywanie do Chrystusa, a ponadto wokół synagog gromadzili się także „bojący się Boga”. Ta taktyka jest widoczna przede wszystkim w czasie jego wypraw misyjnych. Gdy analizujemy trasy jakie przemierzał św. Paweł, a szczególnie wymienione miasta, można je śmiało wpisać w przedstawione wcześniej założenia²⁶.

Podsumowując – św. Paweł głosił Ewangelię przede wszystkim tam, gdzie ona jeszcze nie dotarła. Mimo iż jego szczególnym powołaniem była ewangelizacja pogan, to zawsze swoje nauczanie o Chrystusie, jeśli to tylko było możliwe, zaczynał od Żydów, ponieważ to oni najpierw byli spadkobiercami Bożych obietnic. Przy współpracy z Duchem św. (por. Dz 16,6) starannie dobierał trasy podróży apostoelskich, miejsca swojego pobytu, aby jak najowocniej głosić słowo Boże.

III. Osoba św. Pawła jako misjonarza

Św. Łukasz w *Dziejach Apostolskich* nie przedstawia jakiegoś zwartego życiorysu św. Pawła, tak jak to czyni on sam w 2 liście do Koryntian 11,21-12,13 (por. Flp 3,5-6). Tym niemniej na podstawie zamieszczonych informacji można ukazać kilka cech charakterystycznych Apostoła Narodów.

III.1. Apostolska gorliwość

Prezentując osobę św. Pawła przede wszystkim należy zwrócić uwagę na jego olbrzymie zaangażowanie w działalność misyjną. Tuż po swoim

²⁶ Por. Tamże, s. 220-223.

nawróceniu w Damaszku, z gorliwością neofity, od razu zaczął głosić, że Jezus jest Synem Bożym (Dz 9,20-23). Czynił to tak przekonywająco, że Żydzi, aby temu przeciwdziałać, postanowili go zgładzić (Dz 9,23-25). Po swojej ucieczce do Jerozolimy, mimo iż spotykał się tam z nieufnością, jak podaje św. Łukasz z *siłą przekonania przemawiał w imię Pana* (Dz 9,28-29). Co prawda przy opisie pierwszej podróży misyjnej znajduje się informacja, że to Duch Święty wyznaczył do niej Pawła i Barnabę (Dz 13,2-3), ale trzeba wziąć pod uwagę, że św. Paweł realizował ją z wielkim zapałem i gorliwością. Nie bał się przy tym narazić swoim ziomkom, ryzykując życiem – przecież w Listrze doszło do jego ukamienowania, a to że je przeżył należy rozpatrywać w kategoriach cudu (Dz 14,19-20). Druga i trzecia wyprawa misyjna zostały podjęte już z inicjatywy samego Pawła (Dz 15,36; 18,23). W trakcie ich trwania widzimy go jak z taką samą gorliwością głosi Chrystusa. Również tu nie waha się ryzykować dla Niego życia. Jest aresztowany i biczowany w Filippi, tym razem przez pogan (Dz 16,19-40), naraża się wzburzonemu tłumowi w Tesalonice (Dz 17,4-8), a także w Efezie (Dz 19,24-40), jest postawiony przed sądem Galliona (Dz 18,12-17), wreszcie zostaje aresztowany w Jerozolimie i przewieziony do Rzymu (Dz 21,27-28,28). Św. Paweł nie szczędzi zatem zdrowia i życia dla Chrystusa.

III.2. Duszpasterski spryt

Św. Paweł z racji na rozległość swojej posługi misjonarskiej wielokrotnie znajdował się w trudnych sytuacjach. Wychodził z nich obronną ręką ponieważ chronił go Jezus Chrystus (Dz 18,8-9), ale niekiedy radził sobie przy pomocy duszpasterskiego sprytu, zgodnie z tym co powiedział Jezus Chrystus: *Oto Ja was posyłam jak owce między wilki. Bądźcie więc roztropni jak węże, a nieskazitelni jak gołębie!* (Mt 10,16)²⁷.

III.2.1. Duszpasterski spryt św. Pawła jest widoczny podczas aresztowań. Dwukrotnie wykorzystuje swoje rzymskie obywatelstwo. Raz do tego aby odzyskać sponiewieraną godność głosiciela Dobrej Nowiny; gdy po aresztowaniu i biczowaniu, bez wyroku sądowego w Filippi, nakazano go wypuścić z więzienia strażnikowi, upomina się o przeprosiny (Dz 16,36-40). Drugi raz po aresztowaniu w Jerozolimie, najpierw wykorzystuje je do tego aby uniknąć biczowania (Dz 22,22-29), a potem przed trybunałem Festusa

²⁷ Łączy się on z umiejętnością głoszenia Chrystusa w taki sposób, aby jak najlepiej dotrzeć do słuchaczy, o czym była mowa w części pierwszej.

w Cezarei, gdy ten proponuje mu sąd w Jerozolimie, odmawia wiedząc, że proces w tym mieście może być nieuczciwy, żądając aby został on przeprowadzony w Rzymie (Dz 25,1-12).

III.2.2. Innym przykładem duszpasterskiego sprytu św. Pawła było skłócenie Żydów, gdy stanął przed Sanhedrynem²⁸. Jak podaje św. Łukasz: *Wiedząc (...), że jedna część składa się z saduceuszów, a druga z faryzeuszów, wołał Paweł przed Sanhedrynem: «Jestem faryzeuszem, bracia, i synem faryzeuszów, a stoję przed sądem za to, że spodziewam się zmartwychwstania umarłych»* (Dz 23,6). Św. Paweł zdawał sobie sprawę, że faryzeusze do których sam niegdyś należał wierzyli w życie wieczne, a co za tym idzie możliwość zmartwychwstania²⁹. Tymczasem saduceusze odrzucali takie poglądy³⁰. Gdy zatem wyznał swoją wiarę w zmartwychwstanie, nie mówiąc, że przede wszystkim chodzi mu o zmartwychwstanie Jezusa, solidarnie ujęła się za nim grupa faryzeuszy. Tym samym doprowadził do podziałów wśród swoich przeciwników nie dopuszczając, aby wystąpili zgodnie przeciwko niemu.

III.2.3. Kolejnym przykładem duszpasterskiego sprytu św. Pawła było obrzezanie Tymoteusza, podczas gdy żadną miarą nie zgodził się na obrzezanie Tytusa. W pierwszym przypadku Tymoteusz miał matkę Żydówkę co powodowało iż był uważany za Żyda. Dokonując jego obrzezania dla dobra sprawy, nie łamał w jaskrawy sposób swoich poglądów, Żydzi bowiem z natury podlegali obowiązkowi obrzezania. W ten sposób uniknął konfrontacji ze swoimi rodakami, usposabiając ich pozytywnie do głoszonej przez siebie Ewangelii (por. Dz 16,1-3). W przypadku Tytusa, który był poganinem nie mógł pójść na takie ustępstwo ponieważ zaprzeczyłby głoszonej przez siebie tezie, że obrzezanie od czasu przyjścia Chrystusa straciło na ważności (por. Rz 2,28-29; 1 Kor 7,19; Ga 5,11; 6,15; Kol 2,11). Tu nie miał żadnego pretekstu aby ustąpić, musiał ryzykować konfrontację ze swoimi ziolkami (por. Ga 2,1).

²⁸ Szerzej na temat Sanhedrynu zob. A.J. Saldarini, *Sanhedryn*, w: *Encyklopedia Biblijna*, red. J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 1085-1096.

²⁹ Por. F. Reinecher, G. Maier, *Faryzeusze*, w: LB, s. 232.

³⁰ Por. F. Reinecher, G. Maier, *Saduceusze*, w: LB, s.715; M. Rehm, *Sadduzäer*, w: BL, kol. 1449-1450.

III.3. Modlitwa

Modlitwa w *Dziejach Apostolskich* jeśli chodzi o osobę św. Pawła nie pojawia się zbyt często tym niemniej jest ona widoczna. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na słowo προσεύχομαι – czyli „modlić się”³¹. Pojawia się ono w kilku sytuacjach:

– Po raz pierwszy w stosunku do św. Pawła pojawia się tuż po jego nawróceniu, gdy przebywając w Damaszku, będąc niewidomym modlił się intensywnie. Być może w odpowiedzi na tę modlitwę P. Bóg wysłał do niego Ananiasza, aby *przejrzał i został napełniony Duchem Świętym*. (Dz 9,11-18).

– Gdy św. Paweł wraz z Barnabą ustanawiali starszych w Kościele w Li-strze, Ikonium i Derbe poprzedzali swój wybór modlitwą (Dz 14,23). Można tu widzieć pewne powiązanie z modlitwą Jezusa, który modlił się przed wyborem 12 apostołów (por. Łk 6,12-16).

– Św. Paweł wraz z Sylasem modlili się w czasie pobytu w więzieniu w Filipi (Dz 16,25).

– Św. Pawła wraz ze starszymi z Efezu modlili się w Milecie (Dz 20,17-36).

– Św. Paweł modlili się wraz z nieznanymi osobami w Tyrze (Dz 21,5).

– Św. Paweł modlił się w świątyni (Dz 22,17)

– Św. Paweł modlił się na Malcie w celu uzdrowienia ojca Publiusza, namiestnika wyspy (Dz 28,8).

W jednym, miejscu (Dz 18,18) pojawia się termin εὐχή, który dotyczy bardziej ślubu złożonego na modlitwie. W tym przypadku chodzi o ślub związany z ostrzyżeniem głowy przez św. Pawła, czyli prawdopodobnie ze złożonym przez niego ślubem nazireatu³².

Jednakże wydaje się, że w *Dziejach Apostolskich* można widzieć nawiązanie do modlitwy św. Pawła w jeszcze jednej sytuacji, gdy nie jest o tym mowa wprost. Przede wszystkim chodzi o odwiedziny przez niego świątyni Jerozolimskiej. Św. Paweł broniąc się przed swoimi prześladowcami mówi, że przybył do Jerozolimy, aby *oddać pokłon w Bogu*. Słowa te można interpretować jako modlitwę w świątyni (Dz 24,11-12)³³.

³¹ Por. R. Popowski, Προσεύχομαι, w: *Wielki Słownik Grecko-Polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 1995, s. 530.

³² Por. K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, *Komentarz Praktyczny do Nowego Testamentu*, s. 680. Ślubu nazireatu nie widzi tu G. Schneider, *Apostelgeschichte*, s. 255.

³³ Por. Tamże, s. 347.

W sumie więc św. Paweł może być określony jako człowiek modlitwy. Zapewne św. Łukasz nie przytacza innych faktów na potwierdzenie tej prawdy, ponieważ chciał przede wszystkim ukazać św. Pawła jako człowieka czynu, głoszącego Chrystusa, aż po krańce świata.

III.4. Cuda

Ważnym potwierdzeniem prawdziwości słów św. Pawła były cuda, które działał: Dz 16,16-18; 19,12; 20,7-11. Pierwsze takie wydarzenie związane jest z działalnością św. Pawła i Barnaby w Listrze. Uzdrawili tam pewnego kalekę. Rzecz ciekawa św. Łukasz nie podaje wprost, że było to uzdrowienie w imię Jezusa: *W Listrze mieszkał pewien człowiek o bezwładnych nogach, kaleka od urodzenia, który nigdy nie chodził. Słuchał on przemówienia Pawła; ten spojrział na niego uważnie i widząc, że ma wiarę potrzebną do uzdrowienia, zawołał głośno: «Stań prosto na nogach!» A on zerwał się i zaczął chodzić* (Dz 14,8-10). Z pewnością jednak chodziło o Jezusa, bo św. Paweł o Nim nauczał, ponadto pada stwierdzenie, że miał *potrzebną wiarę*, a mogło chodzić tylko o wiarę w Jezusa (por. np. Mt 8,5-8; Mt 9,27-30). Zatem tu Paweł wraz z Barnabą głosili Chrystusa pełnego mocy, który działał cuda jeśli człowiek posiada odpowiednią wiarę. Podobny aspekt można widzieć w innych wydarzeniach związanych z cudowną działalnością św. Pawła. Głosząc Chrystusa oraz założone przez Niego królestwo Boże, niejako przy okazji dokonywał cudownych uzdrowień: *Bóg czynił też niezwykle cuda przez ręce Pawła, tak że nawet chusty i przepaski z jego ciała kładziono na chorych, a choroby ustępowały z nich i wychodziły złe duchy* (Dz 19,11-12). O tym, że były to uzdrowienia w imię Jezusa świadczy kontekst, gdzie synowie niejakiego Skewasa próbowali czynić to samo w imię Jezusa, jednakże nie posiadali od Niego potrzebnej mocy (Dz 19,13-16). Św. Paweł uzdrowił wreszcie ojca namiestnika wyspy Publiusza, a potem także licznych chorych znajdujących się na wyspie, choć tu również nie ma mowy, że uczynił to mocą Jezusa, to przecież taki wniosek należy wyciągnąć na podstawie stwierdzenie, że wpiers się pomodlił (Dz 28,8-9).

Wynika stąd, że działalność cudotwórcza nie była obca św. Pawłowi choć nie była ona głównym celem jego działalności, podobnie jak cuda nie były głównym celem działalności Jezusa. Cuda tylko potwierdzały moc Bożą, jaką św. Paweł otrzymał od Jezusa i świadczyły o prawdziwości Ewangelii którą głosił.

Podsumowując – św. Paweł był głęboko zaangażowany w dzieła misyjne. Poświęcił im całe swoje życie, ryzykując wszystko dla osoby Chrystusa. Z tej racji stał się Jego wiarygodnym świadkiem, a potwierdzeniem tego były cuda jakich dokonywał w imię Jezusa. Trzeba też zwrócić uwagę na duszpasterski spryt św. Pawła, ponieważ w pewnych sytuacjach pomagał w głoszeniu Dobrej Nowiny oraz ocalić życie, po to aby dalej mógł głosić Dobrą Nowinę.

Zakończenie

Analiza tematu „Św. Paweł misjonarz w przesłaniu Dziejów Apostolskich” wykazuje, że św. Paweł był Bożym człowiekiem, który potrafił rozpowszechnić Dobrą Nowinę o Jezusie Chrystusie, niemalże na cały ówczesny cywilizowany świat. Kluczem do sukcesu, oprócz łaski Bożej, okazała się umiejętność prezentacji doktryny misyjnej, tej samej a jednak odpowiednio zmodyfikowanej w zależności od tego do kogo była kierowana, umiejętność zastosowania właściwej taktyki misyjnej, a także osobiste cechy św. Pawła takie jak głęboka wiara w Jezusa, poświęcenie i głębokie zaangażowanie w to co czynił. To wszystko zdecydowało, że mimo porażek, oporu połączonego nawet z prześladowaniami ze strony niektórych pogan i Żydów, a także słabości ludzi do których kierował swoje orędzie, odnosił sukcesy apostolskie, które stanowiły początek rozrastania się chrześcijaństwa.

Powyższa prezentacja może stać się podstawą nie tylko do historycznej analizy misjonarskiej działalności św. Pawła, ale do wyciągnięcia bieżących wniosków. Wydaje się, że tak jak św. Paweł trzeba zawsze dostosowywać zakres i przedmiot nauczania Dobrej Nowiny do możliwości odbiorców, wykorzystując przy tym ich pewne wspólne z chrześcijaństwem elementy³⁴. Jeśli takich brak, najpierw trzeba ich przekonywać do wiary w jednego Boga, a potem do wiary w Jego Syna Jezusa Chrystusa. Niezwykle ważnym elementem jest zaangażowanie misjonarza w dzieło, któremu służy. Trzeba też dokładnie przemyśleć strategię misyjną i dostosować ją do kultury i wierzeń ludności do której jest kierowana. Należy też pamiętać, aby tam kiero-

³⁴ Można tu pytać czy św. Paweł był prekursorem inkulturacji? Według *Relacji Końcowej Nadzwyczajnego Synodu Biskupów* w 1985 r. – inkulturacja to „wewnętrzne przekształcenie autentycznych wartości kulturowych przez ich integrację w chrześcijaństwie i zakorzenienie chrześcijaństwa w innych kulturach”. Biorąc po uwagę tą definicję trudno jest dać jednoznaczną odpowiedź, tym niemniej wydaje się, że można postawić taką tezę.

wać swoje wysiłki gdzie przyniosą one maksimum efektu. Przynajmniej niektóre z powyższych wniosków dotyczą nie tylko krajów misyjnych, ale również działalności duszpasterskiej w naszej Ojczyźnie.

SUMMARY

Saint Paul – the missionary as shown in the Acts of the Apostles

The article “Saint Paul – the missionary as shown in the Acts of the Apostles” is divided into 3 parts: the missionary doctrine (of Saint Paul), the missionary tactics (of Saint Paul), the person of Saint Paul.

In the first part, the author analyses the teaching of Saint Paul directed to the Jews, the pagans and Jesus’ disciples. The comparison between the teaching of the Jews and the teaching of the pagans is particularly interesting. The author notices no significant difference between them with the exception of one point. At the beginning Saint Paul teaches the pagans about one God rather than about Jesus Christ. When he teaches the Jews he speaks about Jesus directly, often trying to prove his God’s dignity basing on the Old Testament. The common topics are: the resurrection of Christ, his theological titles, the necessity of faith in Jesus Christ and the need for repentance and penance.

In second part, the author presents the missionary tactics of Saint Paul; priority of the Jews before the pagans because *salvation is from the Jews*; the evangelization of the territories where earlier there were no another apostles, the evangelization of the main business and civilization centers.

In the third part, the author presents the missionary character traits of Saint Paul; his devotion to Jesus Christ, the missionary cleverness and miracles which he performed which confirmed his being chosen by God.